

Toen hij herfst '33 weer op vertrekken stond, kreeg Verschuur van twee kanten waarschuwingen, nl. van oud-minister F. E. Posthuma en van Fentener van Vlissingen¹: was het wel verstandig, 'een Jood' naar Berlijn te sturen? Verschuur legde beide waarschuwingen naast zich neer² en in de jaren die volgden, bleef Hirschfeld aan Nederlandse kant de belangrijkste onderhandelaar met Duitsland. Die onderhandelingen gingen, vond hij, met de vertegenwoordigers van het Derde Rijk heel wat vlotter dan met die van de Weimar-republiek.³ Zowel op de Nederlandse departementen en in het Nederlandse bedrijfsleven als bij verscheidene Duitse departementen (het *Auswärtige Amt* in de eerste plaats) en bij grote Duitse concerns kreeg Hirschfeld een uitstekende naam. Tot dat laatste droeg bij dat hij, zich strikt tot zijn zakelijke taak beperkend, in Berlijn nooit op het Naziregime afgaf⁴ – maar dat kon hem toch niet tegen vijandelijke aanvallen beschermen. Een medewerker van Alfred Rosenberg noemde in oktober '38 *'die seit einer Reihe von Jahren übliche Entsendung des Juden Hirschfeld zu Verhandlungen mit Deutschland einen bewussten Affront'* van de zijde der Nederlandse regering.⁵ Een klein half jaar later kwam de Nederlandse gezant te Berlijn, van Haersma de With, naar Den Haag om te betogen dat Hirschfeld bij een *goodwill*-reis naar Duitsland die minister Steenberghe op het program had, beter kon thuisblijven. 'Als ik niet mee kan', zei Hirschfeld tegen zijn minister, 'neem ik onmiddellijk ontslag.' Steenberghe stelde de zaak aan de orde in de minister-raad waar de minister van buitenlandse zaken, Patijn, een zwakke poging ondernam om van Haersma de With te verdedigen. De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen, Slotemaker de Bruïne, sprong er verontwaardigd bij op en premier Colijn hakte de knoop door: Steenberghe en Hirschfeld zouden gaan en werd Hirschfeld niet toegelaten, dan bleef ook Steenberghe thuis.⁶

Er werd Hirschfeld geen strobreed in de weg gelegd. Sterker nog: diegenen in Berlijn die vonden dat hij Duitsland *'wertvolle Dienste geleistet'*

¹ Na de oorlog werd aan Hirschfeld door een van de leden van de zuiveringscommissie die een oordeel moest uitspreken over zijn beleid, gevraagd of hij ooit op grond van zijn Joodse afkomst onder speciale druk geplaatst was. Hij antwoordde: 'Ik heb daar tijdens de bezetting niets van gemerkt maar wel tevoren, in '33, toen twee Nederlanders er bij minister Verschuur op aandrongen, mij niet meer naar Duitsland te zenden. Eén daarvan was Posthuma. De naam van de ander wil ik liever niet noemen.' Fentener van Vlissingen was voorzitter van de zuiveringscommissie! (H. M. Hirschfeld, 19 nov. 1960). ² A.v. ³ H. M. Hirschfeld: *Herinneringen uit de jaren 1933-1939* (1959), p. 29. ⁴ H. M. Hirschfeld, 18 maart 1961. ⁵ Brief, 14 okt. 1938, van Ebert aan *Stabsleiter* Schickedanz (CDI, 16.0245-47). ⁶ H. M. Hirschfeld, 15 april 1961.